

Dénes Zsófia: Élet helyett órák. Egy fejezet Ady életéből. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket Kovalovszky Miklós írta. Bp. 1967. Magvető K. 305 l.

Milyen hely illeti meg a gazdagodó Ady-irodalomban ezt a feltámadott könyvet, amely 1939-ben született, hogy húsz évig érlelt élményeket örökítsen meg, s amelynek 1940-es első kiadása nagyrészt 1944-ben zúzdába küldték, s így voltaképp most, — újabb harminc év múlva — kerül először közönség elé? Ez a fél évszázaddá növtávlat maga az irodalomtörténetté váló eleven élet folyamata. Mi marad ebből az eleve-ségből és mit nyújt az irodalomtörténetírásnak?

Dénes Zsófia emlékezése éppen életközelségével, szuggesztív elfogódottságával lesz dokumentum értékű. A tudományok rosszízú „regényszerűség” itt vallomások hitelét is jelenti. Ady öt évének közvetlen tanújaként beszél. 1913 novemberétől haláláig a féltő, szerető nő, becsületes barát és értő tisztelő szerepében vesz részt életében. Jöszemű, érzékeny megfigyelőként írja naplójegyzeteit, majd az élményeket emlékeként fűzi össze. Számos közéletet kapunk a Park-penzióban élő Adyról; Bölöniékkel, Papp Viktorral átmutatott éjszakáiról, — a lenyűgöző varázsú személyiségről éppúgy, mint a szeszélyes, állhatatlan, nehezen kezelhető emberről. Menynyire élő alakot idéző erejű nemcsak a lipómezei látogatás leírása, az idegbetegekkel sajátos kontaktust teremtő Ady rajza, de a szilágysomlyói rabbi-val bibliazóó is, a virágküldeményre érzékenyen reagáló emberé is. Legényéletének kialakított környezetét, emberei: Ilona, a házvezetőnő, az elsuhanó „kis női csukák” árnyéka, rögtönzőtt tavaszi összejevetelek sodró életörme: mind beszédes, „adalék” a sokarcú költő megértéséhez, ahhoz az Adyéhoz, akinek minden szempilláját „nevezetes állomásnak” látta Rippl-Rónai. Dénes Zsófia ismeri, megbecsüli a pontos tárgyi feljegyzések értékét. Hogy mennyire él benne ez az értékmegőrző, s mentő felelősség, azt éppen a Fehér Dezsőné, Brüll Berta, Ady Lajosné emlékezéseinek, birtokukban levő levelek rendezésében, közreadásában mutatkozó gondossága bizonyítja. De ez a memoár többet nyújt adatainál. Olyan értékeket is őriz, amelyek többet adnak a megbízható tények, részletek, megvilágító apróságok közlésénél. Többet: mindezeket emberi egységükben, légkörteremtő varázsukban, művészen idézi fel. Ahogy tiszteli a dokumentumokat, úgy (vagy még inkább) nem állhat ellent a feltóduló élmények eleven vonzásának. S ez, az emlékezés heve, személyessége a megörökítési erejét, az író ihlettségét táplálja. Evvel érdemlik ki az Ady-rokonok, Ady Lajos megilletődöttségét, azt, hogy Móriczot „beteggé tette” szuggesztív szellemidézésé-

vel, hogy „kivételes” könyvnek, „első írásnak” nevezték, az Ady-irodalomban.

Ma már az ő előszavaik is irodalomtörténeti momentumok, a „szemünk láttára” maradáno értékke kövesedő eleven emberi kapcsolatok nyomai. Mindez ismét az eltelte félvszázad rétegeire is utal. Ami „korabeli” az emlékezésben; a biztonságos polgári otthon légköre, Dénes Zsófia anyjának alakja, Ady náluk tett látogatása stb., köznapni mozzanatok, ahol a költő „hasonlít” korára, még élesebbé teszik különcségét, különbözni merését, személyiségének erejét. Helyt kaphattak volna az 1940-es kiadás fényképmel-lékletei is.

Széles Klára

Pók Lajos: Babits Mihály alkotásai és vallomásai tükrében. A képanyagot összeállította: P. Somlai Alice. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 221 l. (Arcok és vallomások)

Pók Lajos könyve Babitsról az irodalomtörténetírásnak sajátos fajtája. Esszé, amely az életmű esztétikai és eszmei értékelését rövid, de a maga arányai közt teljességre törekvő pályakép keretében adja, nem farkodva élettrajzi mozzanatok közlésével sem. Ezen a kereten belül azonban valóságos „montázs”-t is találunk, vagyis jól válogatott idézeteket, néhol hosszabb szemelvényeket is a költő verseiből, tanulmányaiból, kéziratban maradt vagy nyomtatásban is megjelent önéletrajzi vázlataiból, nevezetesebb nyilatkozataiból. Mindezt a maga helyén, ahol a szöveg Babits életének valamely fordulata, írói, gondolkodói fejlődésének, emberi magatartásának egy-egy szakaszára vet éles világosságot. De az összeállítás még ezzel sem merül ki: a költőt túlálón jellemző kortársi kritikákból, méltatásokból is közöl a könyv nem egy részletet; legtöbbit még a főszerzőbe illesztve, néhányat — jobbra már Babits halála utániakat — a kötet végén függelékben. Ezt még időrendbe állított élettrajzi adatok követik, végül a költő önállóan megjelent köteteinek csaknem teljes felsorolása. (Hiányzik pl. az Athenaeum Olvasótárában 1941-ben megjelent válogatott versek kötete és — elvszerűen — egy-egy verskötetnek, regénynek, *Az európai irodalom történetének* az elsőnél későbbi kiadása.) Tetézi ezt a gazdag anyagot a sok-sok fénykép a költőről, hozzátartozóiról, lakóhelyeiről, némely kötetének vagy a Nyugat valamely évfolyamának címlapjáról, Babits-kéziratokról és illusztrációkról: régen ismert felvételek közt eddig sehol nem közöltek, mind-mind érdekesek, valamire rávilágítók.

Mindazáltal hangsúlyozni kell, hogy Pók Lajos munkája, noha a sok szemelvény, kép, függelékkel együtt sem nagy terjedelmű,

jóval több holmi irodalmi képeskönyvnél, szemelvény-válogatásnál. Szerzőjének önálló, figyelemreméltó állásfoglalása van: a költő pályáját, művészetét, eszmévilágát elfogulatlanul törekvés megítélni. E törekvésében sokkal élesebben elhatárolja magát egyes, korábbi marxista szándékú bírálatok dogmatikus tévedéseitől, mint a Nyugat második és harmadik nemzedékének Babits-kultuszától. Tárnyilagos hangját gyakran átmelegíti Babits költői és emberi alakja iránt érzett mély szeretete. Ez a nem is nagy elfogultság nincs mindenben kárára a könyvnek: megértőbbé teszi elemzéseit, vonzóbbá a stílusát. Pók Lajos Babits-könyve komoly irodalmiságában is kellemes, szinte könnyed olvasmány.

A szerző különben csöppet sem igyekszik titkolni Babits életművének, gondolkodásának, állásfoglalásának eddig is sokat emlegetett „ellentmondásait”. Csak azt nem látja, bármily kitűnően ismer talán mindent, amit Babits írt, és amit Babitsról írtak, hogy maga a költő ezeket az ellentéteket nem érezte olyanoknak, amelyek kirekesztik egymást. Eszménye valami olyan átfogó egyetemesség volt, amelybe mindaz együtt belefér, amit ő valaha vallott és alkotott. Más kérdés, hogy maga ez az eszmény, amelyet ő szívesen azonosított egy saját maga által határtalanra tágitott katolikus világnézettel, nem volt-e sok tekintetben téves. Mindenesetre megvolt Babitsban e tág katolikumnak a visszája is: a „kétkelés kötelessége”, ahogy maga nevezte Anatole France egyik regényéről írt ismertetésében. Sem tagadni, sem hinni rendületlenül semmit nem lehet: ez a felfogás is ott rejlik Babits világnézete mélyén, ha eddig kevesen mutattak is rá.

Pók könyve jól követhető, határozott vonalakkal rajzolja meg Babits művészi és világnézeti fejlődését egyaránt. Rámutat az első kötetek témákban és formákban egyaránt virtuóz sokszínűségére, rá a közösségi témák iránt növekvő érdeklődésre a továbbiakban, rá a nyelv és verselés egyszerűsödésére, mégis magasrendű művészi kezelésére a pálya végső szakaszán. A költői, novella- és regényírói törekvések alakulását szerves kapcsolatban ábrázolja Babits eszméi állásfoglalásaival, s ezeket a történelmi és társadalmi változásokkal, bekövetkezett és fenyegető eseményekkel. Különösen sikerült ez a hármas kapcsolatteremtés az utolsó fejezetben, amely a *Versenyt az esztendőkkel* c. kötetben és az e kötet kiadása után megjelent költeményeket, az *Elza pilóta* c. regényt és Babits végső, már-már harcos hangú humanisztikus és antifasiszta nyilatkozatait tárgyalja.

Mi hiányzik mégis ebből a jól szerkesztett, kerek egészként ható kis kötetből? A szűkre szabott terjedelmet s a vállalkozás célját, méretét tekintve, talán igazságtalan volna

e kérdést fölvetni. De bármily rövid ismertetésben szívesen látnánk legalább néhány sort Babits *Petőfi és Arany* c. tanulmányáról, Vörösmartyval foglalkozó esszéiről. S van olyan hiánya is Pók Lajos könyvnek, amely Babits iránti jóindulatú elfogultságából származik. Emiatt nem lát Bresztovszky Ernő egykori Babits-ellenes cikkében egyebet, gát-lástalanul kegyetlen támadás"-nál, s nem veszi észre, hogy a cikk, habár igazságtalan, fölveti a szocialista irodalompolitika fontos kérdéseit. Ugyanilyen okból esik kellelténél kisebb hangsúly arra, hogy a 20-as és 30-as évek Nyugat-szerkesztője és Baumgartenkurátora nemcsak a faji sovínizmus, nemcsak a háborús erőszak, hanem az osztályharc hirdetését is árulásként veti az „írástudók” szemére, s így — ez talán a kötet egyetlen tévedése — nem szembefordul Julien Benda *Az írástudók árulása* c. könyvével, inkább továbbvezeti annak fő gondolatait.

Összefoglalóan: Pók Lajos könyve igen jó tájékoztató mindenki számára, aki Babits élete, alkotása s műveinek értékelése iránt komolyan érdeklődik. Tájékoztató s egyben buzdító is századunk magyar szellemi élete e nagyon jelentős alakjával való alaposabb megismerkedésre, művei elmélyültebb, értőbb élvezetére, eszméim való kritikai elgondolkodásra.

Kardos Pál

Kabdebő Lóránt: Szabó Lőrinc a lázadás kezdetén. Miskolc, 1966. Miskolci Váfosi Könyvtár. 52 l. (Borsod-Miskolci Füzetek. Irodalomtörténet.)

A költő életművében rendkívül fontos, történelmileg pedig bonyolult esztendő vers-teremtését elemzi ez a tanulmány. Írója alaposággal, bátorsággal, s egyben mértéktartással kezeli a fölmerülő kérdéseket. Lépésről-lépésre, verstől-versig haladva elemzi végig az egész kötetet, s szinte minden érzékelhető problémát megragad, feltár. Az elemzések kitűzött végcélja: bemutatni a „szemlélődéstől a lázadásig vezető út alakulását”. Elindulni a Föld, Erdő, Isten kötet alkotta képből, végigkísérni a tárgyalt kötetet és magyarázatot keresni, milyen gondolati fejlődés eredményeként születnek meg a későbbi kötetek.

A lehető megoldások közül, Kabdebő leghelyesebbnek látta bemutatni a költőt, mint embert, és így is értelmezni verseit.

Tanulmányát öt kisebb részre bontja, a következőképp: A nyugalmi állapot bomlása, Három siratóéneke, Az értelmetlen világ, A konszolidáció hálójában, A magányos nyugtalanság címen.

A tanulmány érdeme, hogy egy pillanatra sem szakad el a versektől, miközben a költő életében beálló változások, a történelmi hely-